

TRIANON VISSZHANGJA A MAGYAR KÖLTÉSZETBEN

REMÉNYIK SÁNDORTÓL ILLYÉS GYULÁIG

A nemzetgyilkos trianoni békediktátum rettenetére a magyar írók kétféle választ adtak. Az erdélyiek kivételével a többség a nemzeti sérelmek orvoslásának szándékával a revíziót tekintette céljának, visszakövetelte az ezeréves ország elszakított területeit, a történelmi Magyarország mielőbbi feltámasztásáért küzdött a szellem eszközeivel. A politikában a kettős beszéd járta. A politikusok úgy szóltak, mintha a Kárpátok koszorúzta Magyar Királyság területi integritását kívánták volna helyreállítani, de valójában a magyarlakta területek visszaszerzésével is megelégedtek volna. Ezzel szemben az írók derékhada Trianon kérdésében nem ismert kompromisszumot művei megalkotásakor. Külön tanulmány tárgya lehetne, hogy az erdélyi szerzők, felelősen gondolkodó értelmiségiek nagyobb esélyt láttak a széles körű autonómiát élvező Erdély vagy a fejedelemség korát idéző független Erdély megteremtésére, mint a régi Magyarország részleges vagy teljes visszaállítására.

Irredenta költészet, irredenta irodalom? Nem provokáció a fogalom pusztá kimondása? Az irredentizmus a II. világháború elvesztésétől a rendszerváltásig, sőt még azon túl is szitokszónak számított a magyar haza megmaradt területén, még inkább az utódállamokban. Emlékszünk még: „sérti az utódállamok érzékenységét”. Sokáig mintha megfeledkeztünk volna arról, hogy nekünk is van érzékenységünk.

Érdemes megemlíteni, hogy bár az irredentizmus a magyarság megalázottságára, szétszakítottságára talán az egyedüli releváns válasz volt, mégsem magyar találmány, aligha fogadná be a szabadalmi hivatal. Az egységes Olaszország megteremtésének idején, a XIX. század második felében a szabadságharcos Garibaldi is irredenta volt, az olaszlakta területeket kívánta egyesíteni, függetlenül attól, hogy azok éppen milyen fennhatóság alatt élnek. A költő D' Annunzio az I.

világháború lezárását követően hasonlóképpen gondolkodott, 1919 szeptemberében szabadcsapata élén elfoglalta Fiumét és azt Olaszországhoz csatolta. Mindez a nagyhatalmak ezzel ellentétes elképzeléseibe ütközött, így D' Annunzio kikiáltotta a fumei önálló államot, létrehozta a Carnarói Olasz Kormányzóságot.

A románok már a XIX. század derekától irredenták. A magyar forradalom és szabadságharc idején többségük az unióval szemben foglal állást, nekik más jövőképük van. Octavian Goga az I. világháború előtt, majd a gyulafehérvári gyűlést megelőzően irredenta verseket ír, ezek közül említésre méltó a *Minálunk vannak fenyevesek*. Liberális újságírók, baloldali történészek érdekes módon nem szoktak elítélő megjegyzéseket tenni az olasz és a román irredenta törekvésekre. Mindig a győztesek írják a történelmet, és gyaláznak csak a legyőzöttet szabad.

VÉGVÁRI, A MAGYAR FÁJDALOM KÖLTŐJE

A magyar irredenta irodalom első nagy poétája, a revíziós gondolat bátor propagálója **Reményik Sándor** (Kolozsvár, 1890. augusztus 30. – Kolozsvár, 1941. október 24.) volt. 1918 őszétől 1921 szeptemberéig **Végvári** álnéven fogalmazta meg a trianoni fájdalom verseit, nem nyugodhatott bele Magyarország feldarabolásába, Erdély elszakításába, román kézre kerülésébe. Hetvennégy versből álló, igazságot kereső ciklusának harmadik verse a Károlyi Mihály hatalomra kerülésének napján gyáva módon meggyilkolt gróf Tisza Istvánra kegyelettel emlékezik, ravatala előtt gyászolva és tisztelve. Végvári úgy látta, hogy Tiszában, az államférfiben volt meg az az erő, hajlíthatatlan akarat, alapos felkészültség és emberi tisztesség, amivel, ha életben hagyják hitvány gyilkosai,

Reményik Sándor (Petőfi Irodalmi Múzeum)

bizonyára megmenthette volna az ezeréves Magyarországot. Végyári szerint „nem ád az Isten több ilyen magyart”.

A ciklus utolsó verse, a *Nyugatmagyarország népe* nem sokkal a Prónay Pál rendezte felsőöri alkotmányozó gyűlés előtt született, ahol Nyugat-Magyarországot Lajtabánság néven önálló tartománnyá nyilvánították, majd népszavazás hozta meg a döntést Sopron ügyében, legyen az Csonka-Magyarország része.

A Végyári-ciklus méltán legtöbbet szavalt verse az *Eredj, ha tudsz!* Sistergő, lázadó vers, amely szembehelyezkedik a végzettel, a pusztulással. Nyíltan lázít: „visszavenni a mienk!” Egy máig ható súlyos problémáról, a menni, vagy maradni kérdéséről is beszél a költő. A szülőföld elhagyóival és a repatriáló vonatokkal szemben – az erdélyiséget valló írókhoz hasonlóan – a maradás mellett foglal állást: „Én itthon maradok!”, mutatja a jó példát. Okkal tartja rokonszenvesnek a kolozsvári tisztviselők nyakasságát, *Megtagadott esküjét*, mert volt bátorságuk nemet mondani. Az eskü megtagadása ugyan elbocsátással járt, és az elbocsátottaknak mindennapi kenyér híján Csonka-Magyarországra vezetett az útja, ahol kezdetben vagonlakóként tengethették életüket.

Végyári megénekelte az utolsó kolozsvári magyar tüntetést, ahol még fellobogott, majd lehanyatlott a háromszínű magyar zászló. Mindez 1919. január 24-én történt. Célzott lövések, kegyetlen, véres sortűz tizedelték meg a protestálókat. Ugyanezt a tragikus eseményt – eltérő dátummal – Wass Al-

bert is megírta *A titokzatos őzbak* című elbeszélésében, igaz, több mint két évtizeddel a történetek után. A testvér irodalmi törekvések találkoznak.

Az erdélyi magyarság megpróbáltatásait megéneklő költő a végekről 1919. november 3-án fogalmazta meg *Segítsetek!* című keserű, segítségkérő versét. Ezt H. M.-nak, azaz Horthy Miklósnak ajánlotta, aki ekkor már a Nemzeti Hadsereg főparancsnoka volt. 1919. november 16-án, három nappal a költemény megfogalmazása után darutollas vitézei élén ő vonult be a vörös rongyaitól már megszabadult, bűnösnek bélyegzett fővárosba. Horthy nem volt még Magyarország kormányzója, Végyári mégis megérezte, jól tudta, hogy akihez fordult, az küldetéses ember, nemzetéért tenni kész hadvezér. Végyári-Reményik Sándornak és az elszakadt erdélyi nemzetrésznek bő két évtizedet kellett várnia, hogy Horthy Miklós kormányzó, a legfőbb hadúr a Magyar Királyi Honvédség alakulatainak élén virágésőben és éljenzések közepette bevonuljon Erdély fővárosába, Kolozsvárra.

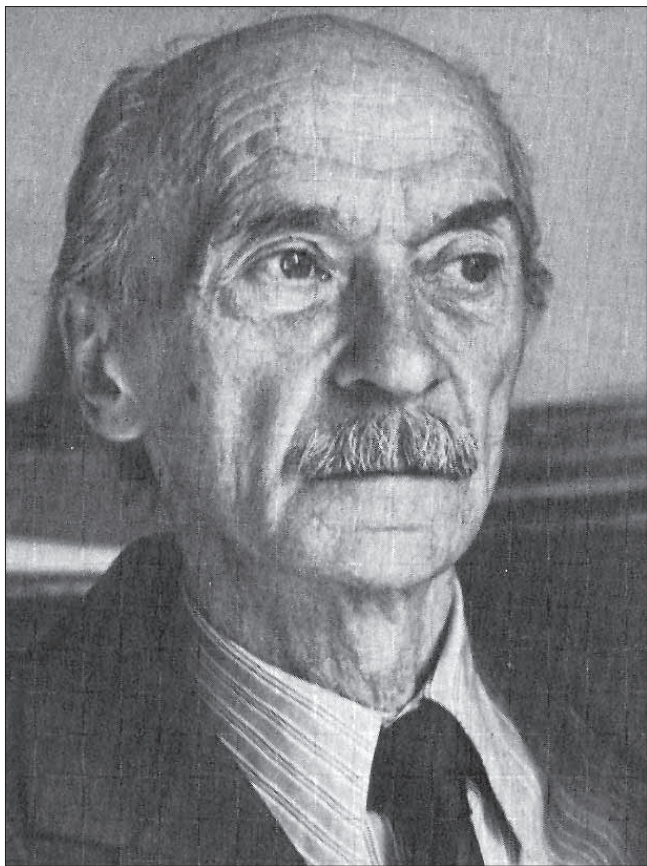
TRANSZSZILVÁNISTA KÖLTŐK IRREDENTIZMUS JEGYÉBEN ALKOTOTT RITKA VERSEI

Áprily Lajos (Brassó, 1887. november 14. – Budapest, 1967. augusztus 6.) transzszilvánista költő volt, néhány versével az erdélyi magyarok, románok és szászok békés együttélésének a kívánalmát szolgálta a megbocsátatlan sérelmek, elmergesedett sebek és kibeszéletlen ellentétek felett. 1926-ban Kolozsvárott, az Erdélyi Szépművés Céh előfizetői sorozatában jelent meg *Vers vagy te is* című kötete. Itt olvasható Áprily Lajos legszebb, az erdélyiség jegyében fogant költeménye, a Kós Károlynak ajánlott *Tetőn*. Lent a völgyben még jól kitapintható volt a megszállók és az őslakos magyarok közötti etnikai feszültség. Ezzel szemben a kérdéses magaslat fölött áll minden faji villongásnak, a békesség jeléül a költőt sajtalt kínálja a (román) pásztor. Az Erdőn túli táj szeretete és a testvéri szándék cseng ki a híres vers utolsó sorából: „s titokzatos szót mondtam akkor: Erdély”.

Mindezek ellenére az irredentizmus érzülete mégis megérintette Áprily Lajost, a transzszilvánista költőt. 1929 után, Budapestre költözését követően írta meg *Enyedi csend* című versét. 1909-től 1926-ig Nagyenyeden élt és oktatott a Bethlen Gábor Kollégium tanítóképzőjében, majd gimnáziumában. Bőven volt ott kedves élménye, amire nosztalgiával emlékezhetett. A rettenet sem maradt ki emlékképei közül. Itt élte meg az összeomlást, a románok betörését és Erdély megszállását: *S volt egy napod. Az Isten fénye késett, / sötétbe hullt a megbomlott világ. / Jaj, most is hallom rémült szívverésed, / s hallom, milyen vad-éleket sikoltasz, / amikor átدفnek piros szuronnal / az első ellenséges trombiták.*

Jékely Zoltán, az előbb idézett Áprily Lajos fia 1913. április 24-én Nagyenyeden született és Budapesten, 1982. március 19-én halt meg. Kiváló költő volt, erőteljesebb alkotó, mint apja, a „Zsibbadt. Egyzenéjű”. Budapesten a hűség jegyében írta doktori disszertációját: *Az erdélyi magyar irodalom kezdetei a háború után és Kuncz Aladár*. A Széchényi Könyvtár munkatársa nyaranta jobbára Erdélyben időzött, és egy ilyen kirándulás, népmesmereti barangolás alkalmából írta meg legtöbbet idézett, kiváló versét, *A marosszentimrei templomban* címűt, szülőföldje, az idegen kézre került Erdély huszadik századi nagy romlásáról, pusztulásáról. Ez a rövid, szellemi értelemben mégis nagy súlyú vers számos más magyar költőre is hatott a Kárpát-medencében, Kovács Istvántól Ferenczes Istvánig tovább visszhangozták a figyelemzetésnek szánt éneket, költészetük szerves részeként variációkat írtak *A marosszentimrei templomban* tragikusan fenséges soraira. Az eredeti, 1936-ban fogant Jékely-versből idézem: *Tizen vagyunk: ez a gyülekezet, / a tizenegyedik maga a pap, / de énekelünk mi százak helyett, / hogy hull belé a por s a vakolat, / a hiuban a denevér riad / s egy-egy szuvas gerenda meglazul: / tizenegyedikünk az árva pap, / tizenkettedikünk maga az Úr.*

Radikális változásra van szükség, mert az idegen megszállás pusztulást hozott a kisebbségbe kényszerült őshonos

Jékely Zoltán (forrás: Szép versek antológia, 1982)

magyarságra és kulturális értékeire. Ez a sokak által várt gyökeres változás a csonka országtól északra kezdődött: az 1938. november 2-án meghozott I. bécsi döntés értelmében a Felvidék magyarlakta déli sávja húsz esztendő elnyomás után végre hazatért. Jékely Zoltán a várható földcsuszamlást, területi átrendeződést egy hónappal korábban már megsejtette, előérzetét megerősítette a szudétanémetek sorsát eligazító müncheni egyezmény és annak záradéka, ami kilátásba helyezte a csehszlovákiai magyar és lengyel kisebbségek tartóhatatlan helyzetének tárgyalások útján való rendezését. Az Erdélyből elszármazott költő az idők szavára hallgatva *A vér térképei* címen verset írt, majd azt közreadta az Esti Ujságban, 1938. október 2-án. A címválasztásnál maga előtt látta Teleki Pál tudományosan megalapozott, hiteles néprajzi térképét, hátha azt a döntés meghozói figyelembe veszik. Micsoda nyugtalanító, sőt idegtépő érzés lehetett kivárni a történelem kerekének fordulását! A nevezetes sorsvers Jékely Zoltán versesköteteiben máig nem szerepel. A megalázott magyarságnak és a lírai költőnek igazságot szolgáltatva idézem az első versszakot:

*Nézem, nézem az új térképeket.
Égő pirossal hazánk s véreink
vannak a világ elé kifestve rajta;
ott élnek ők (még élnek) bitang határokon túl,
ott élnek ezekben a szörnyű napokban
és várnak, várnak, várnak.*

Dsida Jenő a XX. század legnagyobb magyarság-versei egyikének szerzője. 1907. május 17-én a partiumi Szatmárnémetiben született, rövid, de tartalmas életet élt, 1938. június 7-én halt meg a kolozsvári zsidókórházban. A magyar fájdalom versei, ritka revíziós énekei nem kerültek be az életében megjelent versesköteteibe, *A Leselkedő magányba* és a *Nagycsütörtökbe*. A nemzeti gondolat mesterről tanítványra szálló folytonossága mégsem szakadt meg. Dsida zsoldára Reményik Sándor teljes Végvári-ciklusával és különösen annak *Mindhalálíg* című versével folyamatos. Reményik refrénje: „Szeretlek népem mindhalálíg”. A *Magyar Zsoltár* további előzménye a költő néhány korai verse, így a *Pásztortűzben* 1925-ben közreadott *Napkelet felé* című, a turánisták módján keletre tekintő ének. Európa értékeit és bűneit egyaránt elutasítja, Párizs hamis fényeire és Trianonra is utal. 1930-ban, az *Ellenzékben* megjelent énekében, az *Erdélyben* lírai hangon, meghittent dalol szülőföldjéről, olyan visszafogottan, hogy meg sem nevezi azt. Így nemcsak előzménye, de ellentéte is a nyersebb fogalmazású *Psalmus Hungaricus*nak.

A verset az egyre erőteljesebbé váló, sovíniszta nemzeti-ségi elnyomás idején alkotta meg Dsida, akkor, amikor ki-

mondani sem volt szabad azt a szót, hogy Erdély. A rendkívül erőteljes, irredentának is nevezhető zsoldár 1936. május 26. és 29. között keletkezett, a kolozsvári sétatér szelíd gesztenyefái alatt. Szerzője az európai kultúra maradandó értékein nevelkedett, finom ízlésű, katolikus költő volt. Most siratónák is beillő fájdalmas zsoldárában mégis megtagadja a nyugati civilizáció szellemi kincseit, üldözött népe megpróbáltatásaival azonosulva. „Mit nékem most Dante terzinái / s hogy Goethe lelke mit hogyan fogant, / mikor tetszhalott véreimre / hull már a föld és dübörög a hant.” Következétesen építkező, emelkedő versről van szó, amelynek hat hosszú versszakában egyre feszesebben, egyre keményebben fogalmaz a költő, minden belső lelki gátat leküzdvé szabadon szól, majd zsoldára vége felé szinte harsog, így kiáltja el a magyarság megpróbáltatásait, szenvedéseit. A keletre tekintő Kőrösi Csoma Sándor példáját követve elindul, hogy felkutasson „mindenegy” magyart. Járja a Kárpát-medence magyarlakta tájegységeit és a nagyvilág távoli vidékeit. Tízmillió, százmillió torokból értünk csendül fel a megtartó ének. A magyarság gyötrelmeiért következetesen Európát okolja, hozzá és hozzánk szól a szenvedéseinket felpanaszoló, keserű és okkal-joggal indulatos hitvalló éneke.

IGAZSÁGOT MAGYARORSZÁGNAK!

Sajó Sándor (Ipolytság, 1868. november 12. – Budapest, 1933. február 1.) költő, drámaíró. 1919-től 1933-ig, haláláig a magyar revíziós törekvések önzetlen híve és hiteles megéneklője. Számos versében tiltakozik Trianon igazságtalansága, családokat családoktól elválasztó embertelensége ellen. Életének erre a korszakára a területi veszteségeink miatti fájdalom érzése és ezeréves hazánk, a történelmi Magyarország elsírása a jellemző. Fel kívánja rázni a letaglózott magyar népet, hogy ne törődjön bele szomorú sorsába, hanem lázadjon elene. Költői nagysága bár össze sem hasonlítható Reményik Sándoréval, mégis hűsége, konok következetessége legjobb versei okán megbecsülést érdemel. Irodalmi munkásságát a történelmi Magyarország területi egységének helyreállításáért folytatott szellemi küzdelemnek szentelte, neve már ezért is fennmarad. Még 1919-ben, a bolsevista rémuralom idején alkotta meg méltán híressé vált irredenta versét, a magyar etnikum és a nemzeti összetartozás himnuszát. A ma is figyelemreméltó költemény az idegen elnyomás ellen lázító soraival 1920-ban, a szerző *Tegnaptól holnapig* című verseskötetében jelent meg *Magyar ének 1919-ben* címmel. Utolsó versszakában, záró soraiban ott van a feltámadás reménye: *És leszek a szegényen, és leszek gyalázat / És ott égek majd minden homlokon, / S mint bujdosó gyász, az én szép hazámat / A jó Istentől visszazokogom; / És megfúvom majd hitem harsonnáit, / Hogy tesz még Isten gyönyörű csodát itt: / Bölcsővé lesz*

még minden ravatal, – / Havas Kárpátoktól kéklő Adriáig / Egy ország lesz itt, egyetlen s magyar!

Somogyváry Gyula, a legendás Gyula diák a korszak jobboldali meggyőződésű íróinak egyike (Füzes, 1895. április 21. – Budapest, 1953. február 12.). Az I. világháborúban az olasz és az orosz fronton vette ki részét az Osztrák–Magyar Monarchia küzdelmeiből. Tagja volt az Ébredő Magyarok Egyesületének, és 1919-ben részt vett a vörösteror felszámolásában. Ekkor írta *Magyar Miatyánk 1919-ben* című, emlékezetes versét. Bravúros alkotás, minden strófája a Miatyánk egy-egy sorával végződik. Minden egyes versszak a megalázott magyar nemzet sérelmeit és a történelmi Magyarország esztelen feldarabolását panaszolja el. Felvázolja a küzdelmes, vérzivataros magyar századokat, utal népünk hitére, Istennel való kapcsolatára. A trianoni rablóbéke helyett igazságos, „szerelmes” békét szeretne Gyula diák. „Svábból jött magyar” volt, de az Ady-féle át nem gondolt kitaszítottságot meghazudtolva híven szolgálta nemzetét a náciellenes rádiószolgálatig, és Mauthausenig. Álljon itt emlékeztére a *Magyar Miatyánk 1919-ben* c. versének néhány sora: *Végigvertél a borzalommal, / és mégis, most is széthúzunk, látod. / Küldjed szívünkbe a szerelmes békét, / s jöjjön el a Te országod!...*

Vitéz Somogyváry Gyula (forrás: menuszabor.blog)

Papp-Váry Elemérné Sziklay Szeréna az Abaúj-Torna megyei Jánokon 1881. április 18-án született, és Budapesten, 1923. november 15-én halt meg. Ősi, Gömör megyei családból származott, férje magas rangú katonatiszt volt. A költőnőnek már az I. világháború éveiben több verseskötete jelent

meg. A széles körű társadalmi elfogadottságot, az igazi elismerést számára *Magyar Hiszekegy*ként emlegetett versének első három sora hozta meg. Trianont követően a *Véderő Ligák Szövetsége* hathatós támogatásával emelték a fővárosban, a Szabadság téren az ország elszakított területeit jelképező négy irredenta szobrot. Ugyanez a revíziós társadalmi szervezet még 1920-ban pályázatot hirdetett nemzeti tragédiánkat és életakarásunkat hűségesen tükröző vers (vagy jelmondat) megfogalmazására. A pályázatot Papp-Váry Elemérné nyerte meg már említett verse első három sorával, a *Hitvallással*. (A teljes mű később készült el.) A Horthy Miklós kormányzó nevével fémjelzett korszakban a tanítás valódi nemzetneveléssel, az említett három sor közös elszavalásával kezdődött:

*Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában,
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarország feltámadásában.*

Csanády György költő, színjátékíró, a *Székely himnusz* szövegének szerzője 1895. február 23-án Székelyudvarhelyen született, és 1952. május 3-án fejezte be küzdelmes életét. Az I. világháborúban, 1916–18-ban Oroszországban harcolt, majd 1918-ban az olasz fronton, Piave mellett megsebesült. Budapesten a Collegium Transsilvanicum és a Székely Egyetemista és Főiskolai Hallgatók Egyesülete (SZEFE) egyik alapítója. Az Új Élet, a Híd elnevezésű lapok és a Magyar Rádió szerkesztőjeként szívesen propagálta Erdély történelmi múltját, irodalmát és kultúráját. Bár három verseskötete jelent meg, nevét mégis elsősorban a *Székely himnusz* egyik szerzőjeként tartják számon. Ő írta a verset, zenéjét pedig az Erdélyből elszármazott oravicabányai születésű Mihalik Kálmán komponálta. A mű Budapesten keletkezett. A kezdetben Kantátának nevezett legendás himnusz a SZEFE számára közösen alkotott *A májusi nagyáldozat* misztériumjáték részeként jött létre 1921-ben. Csanády az említett Kantátét 1922-ben kezdte himnusznak nevezni. *Székely himnuszként* először 1940-ben jelent meg a két szerző kiadásában, Budapesten. Egyetlen versszakból áll, a később hozzáköltött „optimista” kiegészítéseknek köze nincs az eredeti műhöz. Az egy igaz versszak a II. bécsi döntést és az erdélyi bevonulást követően terjedt el Erdélyben, a regöscserkészek közreműködésével. Csanády György versének így hangzik a folklorizálódás előtti, hiteles szövege:

*Ki tudja, merre, merre visz a végzet,
Göröngyös úton, sötét éjjelen.
Segítsd még egyszer győzelemre néped,
Csaba király a csillag ösvényen.
Maroknyi székely porlik mint a szikla
Népek harcától zajló tengeren.*

*Fejünk az ár, jaj, százszor elborítja,
Ne hagyd el Erdélyt, Erdélyt Istenem!*

Mivel a Csanády-féle vers nem népi dallamra íródott, ezért kényes ízlésű értelmiségiek a *Hej, én édes jó Istenem* című „kis székely himnuszt” ajánlják inkább éneklésre erdélyi testvéreinknek. Ez sem népköltészet, hanem dr. Tamás Győző katolikus pap 1940 őszén Bartók Béla dallamára írt verse, melyet az *Énektanítás* folyóirat pályázatára alkotott. Gazdagok vagyunk, két székely himnusznak van! Mindkettőnek egy a mondanivalója: Erdélyt és székely-magyar népét segítse az Isten! A Bartók Béla és dr. Tamás Győző nevéhez köthető, a csíksomlyói búcsún is sokak által szívesen énekelt „kis székely himnusz” hiteles szövege is megérdemli a figyelmet: *Hej, én édes jó Istenem, / Oltalmazóm, segedelmem, / Vándorlásban reménységem, / Ínségemben lágy kenyerelem. // Vándor fecske sebes szárnyát, / Vándor legény vándorbotját, / Vándor székely reménységét, / Jézus, áldd meg Erdély földjét! // Vándor fecske haza talál, / Édesanyja fészkére száll. / Hazatérünk. Megáldott a / Csíksomlyói szűz Mária.*

Falu Tamás az 1910-es években (Székely Aladár felvétele)

Falu Tamás, a szerény, halkszavú vidéki lírikus 1881. november 10-én Kiskunfélegyházán született. Idős kort ért meg, 1977. július 13-án, Ócsán ragadta el a halál. 1900-tól 1967-ig adták közre műveit (kilenc verseskötet és hét regényt). 1911. január 11-én Kiss József lapjában, *A Hétben* jelent meg első verse, az *Ősz*. A huszadik század elején ő még járt a magyar

Fiumében. A Pázmány Péter Tudományegyetem jogi karán végez, 1907-ben teszi le az ügyvédi vizsgát.

1918 őszén kinevezik közjegyzőnek a Gömör megyei Nagyrőcére. A települést a trianoni diktátum igazságtalan döntése következtében az elszakított Felvidék részeként Csehszlovákiához csatolták. Falu Tamás megtanul szlovákul, kitűnő eredménnyel teszi le a nyelvvizsgát, így egyelőre állásban maradhat. 1922 májusában az összes magyar kinevezésű közjegyzőt elbocsátják, és ha nem felvidéki születésűek, átteszik őket a szegényhatáron Csonka-Magyarországra. Így került át Falu Tamás is, a kisebbségi megpróbáltatások keserű élményeit hozva magával, az anyaországba.

1932-ben a Pesti Hírlap *Száz szál gyertya* elnevezésű revíziós dalpályázatára *Magyar visszhang* című irredenta versét küldte be, amivel megnyerte az 1000 pengős fődíjat. Versét megzenésítették, a népes kórus nagy sikerrel énekelte, így szolgálva a magyar igazság ügyét. A díjnyertes vers első strófáját idézem. Kitűnik belőle, hogy mi magyarok nem hódítani szeretnénk, hanem a magunkét, jogos tulajdonunkat kívánjuk ismét birtokba venni. *Nem kell nekünk a más folyója, / Nem kell nekünk a mások bércé, / Csak magyar hegy és magyar róna, / Ahogy az Isten rég kimérte. / Nem kell nekünk idegen égbolt, / Egy porszeme sem a világnak, / Csak az kell, ami a mienk volt... / Igazságot Magyarországnak!*

A NYUGATOSOK

Babits Mihály 1883. november 26-án Szekszárdon született, 1941. augusztus 4-én Budapesten halt meg. Trianoni versei előzményeként a teljesség igénye nélkül megemlítem néhány életrajzi adatát. 1908-ban a *Nyugat* és a nagyváradi *A Holnap* antológia közli verseit. 1908-tól 1911-ig egy erdélyi kisvárosban, Fogarason, az állami középiskolában tanít. Száműzetésnek érzi ide való kinevezését, ezt panaszolja el *Levél Tomiból* című versében. Fogarasi tartós jelenlétét akár jutalomként is megélhetné, hiszen lehetőséget kapott arra, hogy a történelmi helyszínen jobban elmerüljön Erdély múltjában, jelenében és sokszínűen gazdag kultúrájában. Idejét hasznosan tölti, a tanítás mellett megtanul görögül, továbbá hellén tárgyú drámai költeményt és lírai verseket alkot.

Csonka Magyarország című verse 1923-ban jelent meg az általa szerkesztett *Nyugatban*. Említett költeménye az igazság és az erőszak ellentétére épül, ezt következetesen végigviszi a kompozíción. Hittel hirdeti, hogy azoknak, akik leborultak a pusztítás ércbálványa előtt és az erőszakot éltették, hitelét veszítette a szavuk, így nincs joguk a szóláshoz.

A magát makulátlannak vélő, az emberiességhez mindig hű költő bátran leírhatja: „Oh Igazság, te egyetlen kiáltás! egyetlen fegyver! Jerikó trombitája! szólj! / falak, omoljatok

hangjaitól!”. Babits hiszi, hogy az erőszak pusztító fegyverével bátran szembeállhatnak a biblia óságából felsejlő jerikói trombiták vagy fanfárok, békésen ledönthetik a sziklaszilárdnak vélt falakat, az igazságtalanul megvont határokat, határkerítéseket. Az ószövetségi példával a költő a várt változások békés jellegét nyomatékosítja.

A versben kétszer is írva van egy mondat, másodjára némi változtatással, annak variációjaként. Szokatlan tétele: „ti elhánytatok a Kiáltást: mint bolond a fegyverét!”, mintha szembenemne a költő gondolatvilágának fő sodrával, úgy tűnik, mintha engedne pacifizmusából. A vers keletkezési időpontjához képest nincs régen 1918, amikor fegyelmezett rendben hazatérő katonáink hamis sugallatra eldobálták fegyvereiket.

Jó gondolat, inkább szójáték az erőszak és az erős Nap szembeállítás. Nem lenne rossz, ha az ősvallásunkból ismerős kultikus égitest dönthetne vitás dolgainkban. A jerikói trombita vagy inkább fanfár végig zeng a versben: *Ti eldobtátok a trombitát / de a trombita zeng tovább, / zeng, nem a ti kezetekben, / hanem a vízben, a hegyekben, / Erdélyben, Felvidéken, / az égen, / s bennem!*

Babits az utolsó két sorban kis híján kimondja, leírja a korszak jelszavát: *Nem! Nem! Soha!* „Én sohse mondtam: »Döntson az erőszak!« – most mondhatom: / »Nem! Nem!«”.

A Szekszárdon született költő 1924-ben Esztergomban, az Előhegyen nyári hajlékot épített, így gyakran láthatja a Dunát mint „határfolyót”. *Dal az esztergomi bazilikáról* című versében így fogalmaz a trianoni szegényhatárról: *De túl már a cseh határ... Idegen katonák / s szuronyos szólamok szorítják a Dunát, / mely ma friss ér helyett zibbasztó pántlika: / áldástalan nézi a hős bazilika.*

Babits Mihály megélte az elszakított területek jelentős részének visszatérését. A Felvidék magyarul a déli sávjának hazatérésekor fogalmazta meg ünnepi versét: *Áldás a magyarra*. A II. bécsi döntést és az erdélyi bevonulást követően a keleti területek: Észak-Erdély és a Székelyföld visszaszerzését köszöntötte *Erdély* című örömteli énekével. Zilahy Lajos lapjában, a *Híd*ban adta közre egyidejűleg a teljes verset, de az már 1945-ben, *Összes műveinek* első kötetében csonkán jelent meg. Nem hihető, hogy maga a súlyos beteg költő húzta volna ki az utolsó nyolc sort, sokkal inkább a kommunista cenzúra:

*Habár odáig, Erdély,
el nem érhetek, Erdély,
hol régi lusta sziklám
ma is emlékezik rám.
Oh messze, messze, Erdély,
messze még a nap, Erdély,
hogy teljes lesz a munka
s az igazság se csonka.*

Kosztolányi Dezső a délvidéki, bácskai Szabadkán 1885. március 29-én született, és Budapesten, 1936. november 3-án vett búcsút a földi létől. Ifjú éveit szülővárosában, Szabadkán töltötte. 1914 nyarán feleségével, Harmos Ilonával közös elhatározásuk ellenére sem utazhattak Párizsba, a háború előszele miatt inkább Velencében maradtak. Onnan az utolsó hajóval tértek vissza a Szent Korona ékességébe, a magyar Fiuméba. Kosztolányi a veszített világháború után, de még a rablóbéke ránk kényszerítése előtt, 1919 szeptemberében *A magyar romokon* címen verset írt, fájalmában sziszegett és felüvöltött:

<i>Jaj, régi kertünk?</i>	<i>Jaj, hogy sziszegjek?</i>
<i>Jaj, versek álma?</i>	<i>Jaj, hogy üvöltsek?</i>
<i>Jaj, drága fajtám,</i>	<i>Jaj, hogy kígyózzak?</i>
<i>Jaj, bús vidékem?</i>	<i>Jaj, hogy harapjak?</i>

A magyar romokon párverse a *Magyar költők sikolya Európa költőihöz 1919-ben*. Az országcsönkítés rettenete mellett a vörös rémuralom vérgőzössége, embertelensége is az utóbbi vers megalkotására készíthette Kosztolányit.

Unokaöccséről, Csáth Géza orvosról, a Délvidék kiváló, ám morfinista írójáról, az *Egy elmebeteg nő naplója* szerzőjéről 1920-ban, Trianon évében verset ír. Csáth ekkor már egy esztendeje halott. Kosztolányi az említett költeményében hangot ad elorozott szülőföldje iránti olthatatlan szeretetének és a trianoni fájdalomnak. „*Most a palicsi tó úgy fénylik, mint az ólom, / és a beléndeken s a vad farkasbogyókon / alszik a fény. // Ah, jól siess. Szíved még egyszer megszakad tán, / ha hosszan bolygasz a cirilbetűs Szabadkán, / s nem értenek.*”

Juhász Gyula 1883. április 4-én Szegeden született, 1937. április 6-án szülővárosában halt meg. 1906-ban a máramarosi, 1907 őszétől a lévai piarista gimnáziumban tanít, 1908-tól 1911 májusáig a nagyváradai premontrei gimnázium (ideiglenes) oktatója. Alapító tagja a nagyváradai „Holnap” Irodalmi Társaságnak, 1908-ban és 1909-ben az ő versei is megjelennek az irodalomtörténeti jelentőségű *A Holnap* versantológiában, Váradon. 1911-től 1913-ig a szakolcai magyar királyi katolikus főgimnázium tanára.

1920-ban a trianoni gyász hangján, *Magyar Straszburgok* címen szonettek fogalmaz az elszakított magyar városokról, Pozsony, Máramarossziget, Nagyvárad, Arad, Szabadka, Újvidék és Csáktornya fájalmát éneklie meg. Arad esetében nemcsak a történelmi város idegen uralom alá kerülését siratja, hanem fejet hajt a tizenhárom aradi tábornok vértanúhalála előtt is. *Arad! Köszönt a csonka Magyarország, / S tört lobogóját lengeti neked, / Mely fátyolos, mint ez október-est. // De még lobog, és égi kezek óvják, / Selymére örök, győztes glóriát von / A Krisztus jobbján – ama tizenhárom!*

Testamentum című verse nem maradt ki a kommunista éra megcsönkített Juhász Gyula-köteteiből, sőt olykor még elszavalni is szabad volt ezt a keserű éneket. A nyugatos költő a versben holta után hazajáró lélekként tekintene vissza hazájára, a szétszakított Kárpát-medencére, különösen tekintettel azokra a tájakra és településekre, ahol élt, szeretett, tanított és többedmagával *Holnapot* alapított. Idézek az 1923-ban megalkotott versből:

*Óh, én senkit se háborítanék,
Szelíd kísértet volnék én nagyon,
Csak megnézném, hogy kék-e még az ég
És van-e még magyar dal Váradon?
[...]
És nézni fájón, Léván, Szigeten,
Szakolcán és Makón a hold alatt,
Vén hárs alatt az ifjú szerelem
Még mindig boldog-e és balgatatag?*

Juhász Gyula 1927-ben írt *Trianon* című verse hű leltára a történelmi Magyarország jellegzetes tájainak, szemet, szívet gyönyörködtető azon városainak, amelyeket 1920-ban a rablóbéke fájó következményeként elveszítettünk. A harsányság nem a költők, hanem a vásári kikiáltók dolga. Juhász Gyula *Trianon* verse megalkotásával példát ad halkszavúságból, meghittségből, a magyar fájdalom emelkedett elviseléséből, a békediktátum ellen való fegyelmezett lázadásból. A nemzetet és a költőt súlyos igazságtalanság érte, mégsem vetkőzhet ki emberségéből. „Nem kell beszélni róla sohasem, / De mindig, mindig gondoljunk reá” – írja versében. Ezzel a két sorral keretezi költeményét, igaz, a záró sor végére a nyomaték kedvéért felkiáltójelet tesz. Hasonló halkszavú vers a transzszilvánista Dsida Jenő már említett *Erdélye*, amelyben tudatosan kerül ki, ki sem mondja az Erdőn túli táj nevét.

Tóth Árpád 1886. április 14-én Aradon született, Budapesten, 1928. november 7-én halt meg. Amikor revíziós verset írt, szülővárosa elszakítása ellen is protestált. 1920-ban alkotott *Arad* című verse záró versszakát idézem: *Ó, fájó büszkeségem s vigaszom / Arad, – édesbúsan szívembe vág, / Hogy bölcsőm s szent bitóid egyazon / Erdőid bús fájából ácsolák.*

Szent nyomorék, riadj! című horrorisztikus versét még 1918-ban, a történelmi Magyarország szétesésének évében írta. Nem a frontokon veszítettük el az I. világháborút, hanem itthon, Magyarországon. A fegyelmezett rendben hazatérő katonai alakulatok alkalmasak lettek volna a történelmi ország, de legalább a magyarlakta területek védelmére, ha a pánszláv ügynök hadügyminiszter le nem szereli őket. „Mily ádáz vég-

zet zord zaju tankja jár / A szittyá földön?” – teszi fel a kérdést Tóth Árpád.

Ki az a „szent nyomorék”? Nem más, mint megcsönkített magyar hazánk, a szomszédai, ellenségei által felosztott, darabjaira szedett történelmi Magyarország. „S a szent hon négy bús sarka árván / Felcsikorog s repedezve hull szét.” A második versszakot is ez a rettenetes történelmi szituáció ihlette. A megfogalmazás felér egy istenkáromlással. Mit panaszol fel a harmadik versszak? – A háborúban hősiiesen harcolt a magyar katona, ha kellett, honáért vérét hullajtotta, égre tört önön vérünk sugara. Hazánk vert helyzetét, szétesését a költő legerőteljesebben az ötödik-hatodik versszakban nem csupán emlékezetesen, hanem félelmetesen örökíti meg:

*Ó, nemzetem, szép lankatag, ős fajom,
Jaj, hogy lehet, hogy most, mikor újra kelsz,
S nyújtóznál végre hosszan, vígan,
Zsibbadozón a tagok leválnak?*

*De kelj föl mégis, szent nyomorék, riadj!
Míg boldog népek új lakodalma zeng,
Ne ülj az útfélen ma döglő
Csonka gyanánt, aki sírva koldul!*

Tóth Árpád versében országát, nemzetét, annak megcsönkítottsága ellenére is tette készleti, bár az nem szorul támaszra megnyomorítottságában sem. Haláltánc és hősi halál helyett „Jöjjön a bátor, hősi élet!”. Az utolsó strófába beemeli a költő Vörösmarty Szózata hatodik versszakának harmadik sorát: „Megfogyva bár, de törve nem!”, megtoldva egy felkiáltójellel és feladattal: „Újra zengd!”.

Tóth Árpád hisz a magyarság jövőjében, feldarabolt országá feltámadásában: „A csonka törzs vén szíve döngjön / S ősi, erős karok újra nőnek!” – zárul a vers.

A „Halottak élén” új kiadására írt 1923-as *Nézz ránk, Ady Endre* legalább annyira az ország trianoni megcsönkítéséről szól, mint amennyire a vátesznek vélt nagyváradi költőt idézi a nagy romlások, pusztulások idején, három évvel a diktátum után:

*Érdemes még szemedet vetni ránk?
Nézni a hetyke magyar sors kudarcát?
Országunk csorbult, tépett a gunyánk,
S az Isten is arrább fordítja arcát.*

Dutka Ákos 1881. szeptember 11-én Nagyváradon született, 1972. december 27-én Máriaremetén halt meg. Egyfajta partiumi lokálpatriotizmus jellemezte, érettségi után nem tanult tovább, hanem két váradi lap, a *Nagyvárad* és a *Szabadság* munkatársa lett. Bejárta Amerikát és Európát, de nem ma-

radt kinn, távoli gazdag országokban, hanem hazajött szeretett szülővárosába, Váradra. Részt vett a *Holnap Irodalmi Társaság* megalapításában, majd a nevezetes antológiában, Ady társaságában publikálhatott, *A Holnapban* jelentek meg versei. Verseskötetei nagyobbrészt Nagyváradon kerültek kiadásra. A trianoni Magyarországon is megmaradt Nagyvárad költőjének. A Partium hűségese fiaként felemelte szavát a békediktátum igazságtalansága ellen. Két legerőteljesebb irredenta verse a Csonka-Magyarországon kiadott *Erdélyi Hírekben* jelent meg, a *Haza kell mennem* 1920. szeptember 26-án jött le az említett lapban. A váradi nagytemető említése pontosan visszaadja az akkori nyomasztó hangulatot, de vajon melyik temetőre gondolt a költő? A Váradolvaszi sírkertre? A Rulikowski temetőre? Mindenesetre a vers kitűnő. Arról tanúskodik, szerzője át kívánt kelni a szégyenhatáron, hogy hazatérjen – ha csak időlegesen is – bajlított szülővárosába, Nagyváradra. Nem egyedüli menekült volt, aki hazavágyott.

*Haza kell mennem, – a földem izent.
A földem: a váradi Nagy Temető;
Haza kell mennem: apáink sírján
Inog a fejfa, mozdul a kő.
Anyánk házában idegen nóta,
Bujdosó koldus az árva húgom...
Haza kell mennünk, a földem izent,
Ha odaveszünk is a vándorúton!*

Az árral szemben tempózó váradi költő ezt akkor írta, amikor a vélt jobb jövő reményében Partiumból és Erdélyből ezrek jöttek át a megmaradt Magyarországra.

Dutka másik revíziós verse, *A Kárpátok dala* ugyancsak az *Erdélyi Hírekben* jelent meg 1920. szeptember 12-én. Hazánkat jó évezreden át természetes határként a „zordon Kárpátok” vették körül, koszorúzva a ránk szabott történelmi országot.

KÉT KATOLIKUS PAPPÖLTŐ A REVÍZIÓÉRT

Mécs László 1895. január 17-én Hernádszentistvánon született, 1978. november 9-én Pannonhalmán halt meg. Felvidéki papköltő és a maga verseit megszólaltató tehetséges szavalóművész. Középiskoláit Kassán, a premontrei gimnáziumban végezte, az egyetemet a magyar fővárosban, a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészkarán. 1918-ban szentelték pap-pá, Kassán kanonok és a premontrei gimnáziumban helyettes tanár lett. A magyarság számára tragikus sorsforduló után a türelmetlen új hatalom megszünteti Kassán a premontrei rend középiskoláját. Mécs 1920-tól két elszakított településen, az Ung megyei Nagykaposon, majd 1929-től a Zemplén megyei Királyhelmeceken plébános.

Az 1923-ban Ungváron közreadott első verseskötetében, a *Hajnali harangszó*ban jelenik meg legszebb verse, a *Vadócba rózsát oltok, hogy szebb legyen a föld*, amelyet a keresztény humanizmus jegyében alkot meg. Ugyanakkor az ügyészség a revíziós gondolatokat is tartalmazó magyarság-verseit száműzte az említett kötetből. Farkas Gyula irodalomtörténész, a berlini Magyar Intézet igazgatója ezt így idézi fel: „Mécs Lászlónak szemére hányták a nemzeti érzés hiányát, mert nem írt hazafias verseket. Ebből az első kötetéből valóban hiányoznak a magyar versek, de ezek az érdeemes kritikusok persze nem tudták, hogy a költőnek legszebb versciklusát, melynek *Befagyott a Hernád* volt a címe, és amely a szétszakítottság fájdalmát énekelte leplezetlen őszinteséggel, ki kellett hagyni a cenzúra miatt.”

Magyarság-versei, a feldarabolt nemzet összetartozását hírrel hirdető végvári énekei közül a Tinódi Lantos Sebestyén emlékét ébresztő *Kóborló elődöm* a legigazabb, legerőteljesebb. Maga Mécs László is az egykor volt végeken vándorló, magyar éneket éneklő lantos módjára járja a megmaradt Magyarországot és az elszakított területeket. Író-olvasó találkozók, irodalmi esteken nagy sikerrel szerepel. Erdélyben többször megfordul, ahol az érdeklődők és íróársai, Dsida Jenőtől Nyirő Józsefíg nagy figyelemmel hallgatják. Történelmi analógiára épülő, *Kóborló elődöm* című verse Kassán, 1930-ban jelent meg *Az ember árnyéka* című kötetében. Az I. bécsi döntés és a felvidéki bevonulás annyira meghatotta és felkavarta Mécs Lászlót, hogy átmenetileg nem volt képes új verset, ünnepi költeményt írni. Így a Felvidék magyar többségű déli sávjának hazatérésekor kiadott ugyancsak *Felvidék!* című, területi nyereségeinkről tudósító könyvből, Jaross Andor bevezetője után a nyitóvers a *Kóborló elődöm*. A költő nemzetépítő, területvédő törekvéseit legjobban a 12. és a 13. versszakból ismerhetjük meg:

*Kóbor lantos lettem, lantomnak szavára
figyel már Kolozsvár, figyel Patak vára,
Munkács, Ungvár, Pozsony, Léva, Losonc vára,
a magyar vágyaknak voltam a futára.*

*Ragasztója lettem minden széthullónak:
amennyi ereje van az igric-szónak,
amennyit kimenthet egy kis élet-csónak,
ha világra szóló árvizek bomolnak.*

Sík Sándor piarista papköltő 1889. január 20-án született Budapesten, meghalt 1963. szeptember 28-án, ugyancsak a magyar fővárosban. 1929 decemberétől Szegeden a Ferenc József Tudományegyetemen egyetemi tanár, majd az irodalmi tanszék vezetője, számos irredenta költemény szerzője.

Sík Sándor (forrás: Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára)

1918 októberében szomorú verset, gyászos éneket ír a magyar Szent Korona ékkövének, Fiumének elszakítása okán, *Sikoltás* címen. Fiume utolsó magyar kormányzója, Jékelfalusi Zoltán 1918. október 28-án hagyta el a várost. Nem Sík Sándor versének a tárgya, hogy Fiumében a horvát és az olasz hatalom miként váltakozott.

A *Rokkant énekét* 1919 júniusában írta a katolikus költő, amelyben elsiratja a felbomlasztott, megcsonkított Magyarországot: *Egy haldokló nép véres ajka kérd. / Isten és ember szőljatok: Miért? / Mérhogy meghalt egy ezeréves élet? / Isten szép műve mérhogy ördögé lett?*

Kiáltás Zrínyihez című történelmi költeményében a trianoni szorongatottságban, nagyarányú területvesztésben a Zrínyi-család kiválóságainak országmentő, nemzetvédő tetteit állítja példaképül. Segítségül hívja őket. Zrínyi Miklóst, a szigetvári hőst, Zrínyi Pétert, a horvát bánt és Zrínyi Ilonát, Munkács hős védőjét.

Sík Sándor legelső Mária-éneke és revíziós verse *Az andocsi Máriához*. Az alcím szerint a békediktátum évében keletkezett: *Magyar búcsújárók éneke 1920-ban*. A Somogy megyei Andocs magyarjai – együtt a Kárpát-haza messzi vidékeiről érkező zarándokaival – már a török előtt Boldogasszony anyánkhoz fohászokdtak a település kegykápolnijában. A török sem akadályozta a búcsújárást, Boldogságos Szűz Mária ősi kegyszobrát ők is tiszteletben tartották. 1716-tól ferences

barátok őrizték a kegyhelyet. A csodák és a rendkívüli imameghallgatások messzi földön is ismertté váltak. Sík Sándor mindezek ismeretében, a Trianon okozta vert helyzetben, a kilencfelé hasogatott országban fohászzkodott védelmezőnkhez, Máriához. Boldogasszony anyánk előtt esdekelt, akinek édes hazánkat Szent István felajánlotta. A negyedik strófában vagy záró versszakban fogalmaz a leghatározottabban. Szól nagy romlásunkról és az emelkedés vágyáról:

*Boldogasszony, ezer évig
Édesanyánk voltál,
Eleink, ha hozzád sírtak,
Hozzájuk hajoltál:
Száz ostorral ostorozzon,
Csak ez egyért, Boldogasszony,
A jó Krisztust kérd meg:
Négy-víz-parton, három-hegyen
Mindörökké magyar legyen
A máriás ének.*

KÉT MAGYAR ZSIDÓ KÖLTŐ A KÁRPÁT-MEDENCE EGYSÉGÉÉRT

A két költő életrajzi adatai száz szálon kötődnek a Galiciából bevándorolt, Magyarországon megtelepedett zsidósághoz. Ugyanez mondható el irodalmi munkásságukról is. Mindketten jól megtanultak magyarul, és választékos magyar nyelven alkották meg költeményeiket és teljesítették ki irodalmi munkásságukat. Trianon-verseik arról is vallanak, hogy a magyar módon való gondolkodást is igyekeztek elsajátítani. A kor hallgatólagos elvárásainak megfelelően, a maguk jobb érvényesülése érdekében elindultak az asszimiláció útján. Meddig jutottak? Erre a kérdésre választ adnak műveik, irredenta verseik és életrajzuk tényei.

Kiss József 1843. november 30-án a Borsod megyei Mezőcsáton született, 1921. december 31-én, a „bűnös városban”, Budapesten halt meg. Apja falusi zsidó szatócs és bérlő. (A bérlőtársadalomról lásd Sinka István Fekete bojtár vallo-másai című társadalomrajzát, önéletrajzi emlékezéseit.) Kiss József édesanyja Litvániából, a pogrom elől menekült izraelita kántor leánya. A szülők fiukat rabbinak szánták. Ennek megfelelően a zsidó hagyományokat, a talmudista tanításokat Miskolcon, Csornán, Jánosházán sajátította el. A magyar szellem termékenyítő hatása is megérintette: a rimaszombati gimnáziumban és a nyakas kálvinisták debreceni református gimnáziumában végezte középiskolai tanulmányait. 1867-ben, a zsidó emancipáció törvénybe foglalását követően Pest városába utazott az első zsidó kongresszusra, hogy hitsorso-

sai segítségével kiadassa költeményeit. 1868-ban jelent meg a gyökerei felé tájékozódó költő első verseskötete, a *Zsidó dalok*, módos mecénások híján a saját kiadásában. Folytathatnám a listát színvonalas, ám erősen szemita jellegű művei felsorolásával. Említésre méltó, hogy ő alapította *A Hét* című folyóiratot. A szabadkőműves háttérű *Nyugatba* nem publikált, Ady költészete idegen volt számára. Az I. világháború vérzivataros esztendőiben őszintén aggódott a felmenőit befogadó, szabadelvű Magyarországért, annak sorsáért. *Ne üz-zetek el* című Trianon-verse arról árulkodik, hogy erőteljes vallási, etnikai vagy faji elkötelezettsége mellett vagy annak ellenére édes hazájának tekintette a megalázott és feldarabolt történelmi országot. Nevezetes költeménye utolsó négy sorát idézem: *Nekem is úgy hazám ez, mint tinéktek / És tartom a juszt hozzá holtomig, / Míg újra magyarul zengenek a végek / És lantomon az utolsó húr el nem kopik.*

Szép Ernő 1884. június 30-án Huszton született, 1953. október 2-án Budapesten búcsúzott el a földi létől. Apja, Szép Sámuel tanító a Kárpát-medencét bolygó Mózes-hitüként végigvándorolta, majd családjával Hajdúszoboszlón telepedett le. Gimnáziumi tanulmányait Hajdúszoboszlón, Debrecenben és Mezőtúron folytatta. Már az alsóbb osztályokban igen szépen verselt. Első verseskötete, az *Első csokor* 1902-ben, Mezőtúron jelent meg. Az érettségi vizsgát nem tette le. Mégis 1930-ban a mezőtúri református gimnázium fennállásának 400. évfordulója alkalmából rendezett ünnepség díszvendége volt. Verseskötetei, színművei, elbeszélései, *Lila akác* című regénye máig sikeresek.

A Hétbe és a *Nyugatba* is publikált, az utóbbi könyvei megjelentetését is segítette. *Az Estnek*, majd (1925 után) a liberális beállítottságú, kozmopolita *Az Ujságnak* is munkatársa. Az ő pozíciójából úgy tűnhetett, hogy Magyarország fejlődésének a dzsentri magatartás és szellem a fő akadályozója. 1917-ben emelkedett versében, az *Imádságban* fegyverszorongatta hazánkért fohászzkodott. 1920-ban *Patika* című darabja botrányosra sikerült bemutatója okán Bécsbe emigrált, avantgárd versek megfogalmazásával kísérletezett.

1944-ben kénytelen volt elhagyni margitszigeti lakóhelyét. Csillagos házba költöztették, de a svéd követség menlevelével szabadult. 1944. október 15-e után, a sikertelen kiugrási kísérletet követően a nyilasok munkaszolgálatra kötelezték. November első napjaiban szabadon engedték.

Felhő című Trianon-verse ihletett alkotás, költészet a javából. Két tizenkétsoros versszakból áll. Egy felhőt lát a költő az égen. Ebbe a felhőbe belegendol sok mindent, ami szép és jó. Boldog álmot, hajdúszoboszlói születésű lévén, a szoboszlai kenyeret a hetivásáron, a báli koszorút és az ezeréves Magyarországot, a teljes történelmi hazát.

A második strofában a magyar birodalmat jelképező felhő elhalványodását panaszolja el. Belefájdul a szíve a látványba: a hazát felidéző égi látomást, a Nagy-Magyarországot formázó felhőt a könyörtelen szelek széthordják, ízekre szedik, mint ahogy azt a nagyhatalmak és szomszédaink tették Magyarországgal. A második versszakot idézem:

*Nézem azt a felhőt,
Halványodó felhőt,
Megállottam, néztem*   *Úgy fáj az én szívem,
Ahogy nem fáj régen,
Nézem azt a felhőt,*

*Odafent az égen,
A rózsás, a fürtös
Alkonyatvidéken,*   *Míg a magas szelek
Széthúzták, elhordták,
Volt, nincs Magyarország.*

NÉPBŐL JÖTT KÖLTŐK AZ ORSZÁGCSONKÍTÁS ELLEN

József Attilát a Bartha Miklós Társaságban és a társadalmi poklok mélyéről érkező szegénylegények szabadcsapatában népi írónak tekintették. Féja Géza, a *Nagy vállalkozások kora* című, „naródnik szemléletű” irodalomtörténet szerzője is ezen a véleményen volt.

József Attila 1905. április 11-én Budapesten született, 1937. december 3-án tragikus körülmények között Balatonszárszón hunyt el. 1920-tól, Trianon gyászos évétől Makón a Csaba Vezér Gimnáziumba jár. Iskolai feladatainak egyike: írjon dolgozatot az elszakított részekről elmenekült, az öszszesugorodott országban menedékhez jutott vagonlakókról. Nyaranta munkát vállal, az egyik alkalommal a megcsonkított Torontál vármegye Magyarországnak meghagyott részén, Kiszomborban dolgozik. 1924-ben beiratkozik a Kolozsvárról, a román megszállók elől Szegedre menekített Ferenc József Tudományegyetem magyar–francia szakára.

Első verseskötete, a *Szépség koldusa* 1922 karácsonyára jelent meg, Juhász Gyula előszavával: „Nem ismerek bölcsebb és igazabb fajvédelmet, mint a valódi tehetség, az ígéretes fiatalság megbecsülését, pártolását, okos és szerető felemelését. [...] Ennek a szegény, csonka országnak egyetlen megmaradt és el nem rabolható kincse kultúrája, és ennek a kultúrának a reménységei közül való ez a József Attila, akit nem én, de a múzsa avatott pappá a szépség és az igazság magyar tempomában.”

Évtizedeken keresztül még csak gondolni sem volt szabad arra, hogy József Attila írt néhány irredenta verset. Többek között ilyen az 1922-es esztendő első felében keletkezett protestáló költemény, a *Nem, nem, soha!*, melynek első strofája így hangzik: *Szép kincses Kolozsvár, Mátyás büszkesége, / Nem lehet, nem, soha! Oláhország éke! / Nem teremhet Bánát a rának kenyeret! / Magyar szél fog fújni a Kárpátok felett!*

Egy másik korai vers, a *Bús magyar éneke* is a trianoni fájdalom lírai dokumentumai közé tartozik. Nemzetföltő és országsírató vers, amelyben sebzett lelkű magyar gyászolja a vérző országot.

*Titokzatos messzeségben istent keres magyar hangja,
Régi honát, testvéreit – mást se tehet – siratgatja.
Piros kedve pillangó volt, sárba fulladt ott Erdélyben,
Zöld reménye foszlányai meghaltak a Felvidéken.*

Az ötödik versszakban a „proletárköltő” így folytatja gondolatmenetét, szomorú énekét: *Nincsen csak egy citerája, húrjai az égig érnek / Rajt’ pengeti balladait véres könnynek, könnyes vérnek.* József Attila sorai így visszhangoznak tovább Féja Géza fent említett irodalomtörténetében: „Magyarság-élménye is új és merész, nem panaszkodó, hanem a tragédia hatodik felvonását látja: az égig érő citerán balladát pengető magyart.”

Elszakított véreink jobb megismerésének, felkeresésének vágya a későbbiekben is élénken él benne: „Fajtam távolabbi rétjei felé út még nem adatott” – írja Dsida Jenőnek Kolozsvárra, 1930-ban. Méltányolandó, hogy a fiatal József Attila revíziós verseket is alkotott. Ezek a zsengek azonban fel nem érhetnek a halála előtt, 1937-ben megfogalmazott izzó magyarság-verséhez, a *Hazám* szonettjeihez.

Erdélyi József költő 1896. december 30-án Bihar vármegyében, a Nagyszalontához közeli Feketebátorban született, 1978. október 4-én Budapesten halt meg. Középiskoláit Nagyszalontán, Déván és Mezőtúron végezte, 1916-ban az utóbbi településen tett hadiérettségit. Nem rajta múlt, hogy a történelmi Magyarország elvesztette területe kétharmad részét, mert ő hadnagyként katonáit fegyelmezett rendben és teljes fegyverzetben hozta haza Galíciából Magyarországra. 1919-ben a Felvidéken részt vett a honvédő harcokban, Léván túlra ütték a betolakodó cseheket.

1921-ben okmányok és magyar állampolgárság híján Szegeden letartóztatják és kitoloncolják a megnagyobbodott Romániába. Mégsem jut el Nagyszalonta szomszédságába, édesanyja falujába, Árpádra, mert a román hatóságok négy és fél hónapra Fogaras várába internálják. 1921 áprilisában Móricz Zsigmond öt remek Erdélyi verset közöl a *Nyugatban*. Ugyanebben az évben jelenik meg Kosztolányi Dezső revíziós antológiája, a *Vérző Magyarország* első kiadása, benne Erdélyi József végtelenül hosszú nyúlt balladája: *Egy bújdosó szegénylegény*. Nem tartozik a kiváló költő legjobb versei közé, így ki is maradt az antológia átszerkesztett második kiadásából.

Első igazán erőteljes Trianon-versét a húszas évek derekán *Sírató ének* címen írta meg, majd a címet megváltoztatva

a *Magyar Ujság*ban 1926. november 14-én adta közre. Öt-versszakos, nyolcsoros strófákból álló, *Hét évig...* című irredenta énekéből a második versszakot ide emelem: *Ideje már szólnom, / ideje már sírnom, / hét országra sírnom, / ravatalon sírnom, / vérkönnyel siratnom / egy eleven holtat, / kit gaz árulói / hét tagra koncoltak.*

Erdélyi 1940-ben, a II. bécsi döntés és az erdélyi bevonulás idején versével, a *Körösíji emlékekkel* köszöntötte az Észak-Erdélyt és a Székelyföldet felszabadító magyar honvédeket. 1941-ben fogalmazta meg *Egy székely ezred hősi emlékkövére* című versét, a székely vér apoteózisát. Először Milotay István közölte 1941. augusztus 6-án, az *Új Magyarország*ban.

Nagy a világ, s amilyen nagy, *Magyarország rég nem volna,*
te, székely nép, oly kicsiny vagy! *ha székely vér nem folyt volna.*
De nagy lelked napvilága *De folyt érte, ömlött érte,*
világít a nagy világra. *Elég egy új ezerévré.*

Folyik is még, ömlik is még,
míg a földön lesz ellenség,
s székely földhöz, székely névhez,
míglen hű a székely nép lesz.

Sértő Kálmán négyelemis költő, „östehetség” 1910. szeptember 29-én Baranya vármegyében, Bissén született, egykés vidéken, egy parasztcsalád harmadik fiaként. Tizenhét éves, már jól tud kaszálni, amikor a revízió érdekében, az ország területi egységének helyreállítását szolgálva beáll katonának Horthy Miklós seregébe. Négyévi szolgálat után, huszonegy évesen szerel le a nemzeti hadseregből.

1933-tól jelennek meg verseskötetei, a *Falusi pillanat*, az *Esett a hó*, az *Aranykenyér* és a *Gyászjelentés*. Magyarorságvérsé keresve is nehezen talál az olvasó kötetiben. *Így dalol egy legénygyerek* című gunyoros költeményével azoknak tört borsot az orra alá, akik irredenta verset vártak tőle és kételkedtek magyarságában.

1938 szeptemberében behívták, tartalékosként három hét katonai szolgálatot teljesített. Ekkor fogalmazta meg *Bizonytalan napok* című költeményét, amelyben jól érzékelteti a népek között nyugtalanítóan növekvő feszültséget, a háború közeledtét. Néhány sor erejéig utalás szintjén itt már szó esik az összezsugorodott területű országról és az elszakított területekről: *Ott egyem meg a harcmezőn az / Utolsó komisz kenyerelem, / De ne legyen többé a hazám / Akkora, mint a tenyerem.*

1938 őszén, az I. bécsi döntést követően Sértő megéneklte Horthy Miklós kormányzót és a felvidéki bevonulást. *Harangok zúgnak, zászlók lengnek, / Ágyúk dörögnek, zúgják: „Horthy!” / Rákóczi örök városába / Most lovagol be: Horthy! Horthy!*

Halála előtt jó negyven nappal Erdély fővárosában járt, irodalmi esten szerepelt. Ekkor írta *Kolozsvár* című versét, megérdemli, hogy idézzem utolsó nyolc sorát:

Beteg vagyok, már közel a halálom,
De megköszönöm édes Istenem,
Hogy Mátyás szobra előtt meghajthattam
A letisztelgő őszülő fejem.
Nem is tudom, hogy hány Mátyás kellene
Ma ide, s mennyi férfi, mennyi kard,
Mert siratni kell bizonytalanságban
A roppant hős, de maroknyi magyart...

Féltette az erdélyi magyarságot, tartott tőle, hogy a II. bécsi döntés szép, biztató eredményei nem véglegesek.

Sinka István 1897. szeptember 24-én született az egykori hajdúvárosban, Arany János Nagyszalontáján. 1969. június 17-én súlyos betegen, Budapesten fejezte be életét. Kezdetben a himnuszok, érett költőként a dalok, a balladák, a siratók és a látomásos versek költője volt. Balladáit a székely népbaladakkal és Arany János balladáival vetekszik. Szilajpásztorként atavisztikus emlékező volt. Versei mégis modernnek és szürrealisztikusnak. Életművét körülengeli a magyarság bizonytalan sorsa miatti aggodalom, fájdalom.

Sinka lírájában megtalálható mindkét bécsi döntés költői visszhangja. Érezte, látta a magyar–szlovák együttélés kibeszéletlen nehézségeit, és a korszak költői közül az egyedüli volt, aki az I. bécsi döntést és a felvidéki bevonulást követően baráti jobbot nyújtott a Szent István-i birodalomban velünk évszázadokon át együtt élő szlovákoknak. Megírta *Kicsi nép nagy-nagy bánattal* című, *Egy hang a szlovákokhoz* ajánlású versét. Emberi gesztusa két irányba mutatott. Egyrészt a háttérrevízióval hazakerült néhány szlovák település (pl. Nagysurány) polgárai felé, másrészt északi szomszédunk, Szlovákia irányába. Ez a ritka, baráti szándékú vers 1938 decemberében bekerült a népi írók és a *Magyar Testvéri Közösség* folyóiratába, a *Magyar Életbe*, másrészt több revíziós kiadványba, így 1939-ben *A visszatért Felvidék adattárába*. A felvidéki ügyek tárca nélküli minisztere is szívesen fogadta Sinka versét. Az első versszak álljon itt bizonyosságul:

Nézzetek erre... Ragyog a völgy!
Két út az utatok... Egyik a bánat
s fukar, régi kövek... A másik:
ott hol fák úsznak kék tükrin a Vágnak.
Úsznak, ringanak... s hazátelve
jöhettek rajta énekelve.

Sinka István (irodalmi_fottr)

A Szalontáról elszármazott költő 1940-ben *Csillagfordulás-kor* című, korabeli plakátokon is megjelenő négysoros versével köszönti a II. bécsi döntést és az erdélyi bevonulást, az ország jelentős területi gyarapodását: *Millióknak vágyaival / megy a honvéd, mint a vihar. / Indulunk az ős-Tiszától / s megállunk a Hargitán túl.*

A magyarság számára kedvező, igazságot szolgáló történelmi sorsfordulóról több alkalommal is ihletten ír, így megalkotja az *Ajándék Szalontának*, a *Hős katona... hogy is híjják?* és a *Szállott a hír* című ünnepi verseit. Az utóbbiból, az egykori euforikus hangulatot érzékeltetve idézek néhány sort:

*Mikor a híret megmondták,
hogy visszaadták Nagyszalontát
s Nagyszalontától Zágonig
Erdélyt az örök hegyekkel,
azt hittem: angyal álmodik...*

Szabó Lőrinc 1900. március 31-én Miskolcon született, 1957. október 3-án halt meg. Református papi családból származott, az apja mozdonyvezető volt. 1919-ben megkezdte, de még az ősszel félbehagyta egyetemi tanulmányait. Babits tanítványa, később barátja volt. A harmincas években került közel a népi írók mozgalmához. 1947-ben Püski Sándor *Magyar Élet Kiadója* jelentette meg *Tücsökzene* című, nagy sikerű verseskötetét.

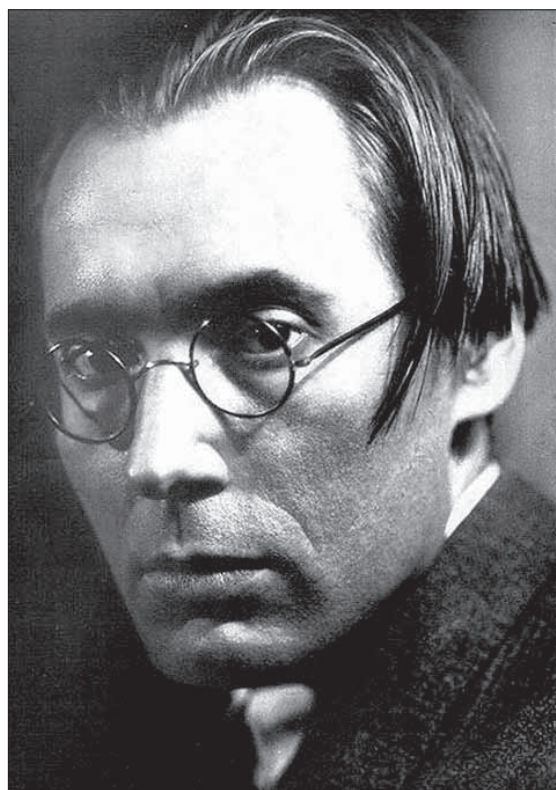
Két verssel üdvözölte az 1938. november 2-án meghozott

I. bécsi döntést. Az *első döntés* című verse nemcsak a költő felszabadult örömét tükrözi, hanem az akkori közhangulatot is: *S mint északi fény az éj nagy gyászában, / felragyogott a hír... És utána: láttam, / utána hallottam, utána: éreztem: / a hatást éreztem zszibongó testemben, / azt az új tizedrészt, mely, mint levágott tag, / a zsongó sebekbe lassan visszaforradt...*

Szabó Lőrinc életének utolsó éveiben jegyzeteket írt valaha is megjelent majd' minden verséhez, amely jegyzetek lírai életművével együtt *Vers és valóság* címen a rendszerváltás évében megjelentek. Az első (bécsi) döntéshez kapcsolódó költeménye hátterére, keletkezési körülményeire a múlt időben, az évek távolságából így emlékezik: „A társadalom (Budapest népe) minden szervezés nélkül este felment a Szent György térre, ott a miniszterelnökség erkélyéről valaki, talán Imrédy, kihirdette az eredményt és beszédet mondott. Napokon át boldog lázban égett egész Magyarország.”

A második vers, az *Ipoly ünnepén* a mélyebb, a személyesebb.

A költő – saját emlékező sorai tükrében – barátai unszolására nehezen állt rá, hogy hazafias verset alkosson az ünnepi alkalomra. Az ihletet nem is a történelmi esemény, hanem édesanyja hozta meg, aki a rádió mellé kuporodott, és a visszatérési riport elhangzásakor örömkönyveket hullajtva hallgatta, hogy miként fordul javunkra a história szeszélyes kerekere. Szabó Lőrinc előbb elszégyellte, majd elsírta magát,

Szabó Lőrinc (forrás: nlc.hu)

végül mégiscsak megírta kitűnő versét. A valódi szerzőnek ihletőjét, édesanyját tekintette:

*én még nem tudtam sírni, de könnyeid
látva elöntött a zokogó öröm:
te voltál az igazi költő
abban a nagyszerű pillanatban,*

*mikor húsz évet visszapörölvé oly
sok balszerencse s annyi viszály után
először mond most boldog
hálaimát ez a meggyötört nép.*

Illyés Gyula 1902. november 2-án Felsőrácegrespusztán született és 1983. április 15-én búcsúzott el a földi létől. Fodor Ilona *Szembesítés* című könyve szerint módos középparaszt család sarja volt. A kommün után kijutott Párizsba, ahol egy ideig a Sorbonne hallgatója volt. Megismerkedett a francia avantgárd vezető művészeivel. Hazatérve Babits és a Nyugat vonzaskörébe került, majd mozgalmi és baloldali kapcsolatait megőrizve a népi írókhoz csatlakozott. *Puszták népe* című önéletrajzi írása és társadalomrajza a népi írók szociográfiáival rokon, jó magyarsággal megírt, maradandó mű. *Magyarok* című naplójegyzetei első kilencven oldalán súlyos társadalmi gondról, a nemzetpusztító egykéről értekezik.

Esszéiből, úti feljegyzéseiből kitűnik, hogy őszinte örömmel fogadta a bécsi döntéseket, az elszakított területek visszatérését, már ekkor sokat jelentett számára Erdély. A II. világháború előtti költészetében Trianon rettenete ellen tiltakozó verset nemigen találtam, hacsak ide nem számítom *A Dunánál Esztergomban* című szép, visszafogott versét, amelyben felpanaszolja a nemzet földrajzi, politikai széttagoeltságát.

A párizsi békeszerződés sejtetően negatív döntése ellen jó előre tiltakozik, *A békeszerzőkhöz* című, 1946-ban keletkezett versében (Szabad Szó, 1946. július 28.)

Illyés közösségi költő, aki szorongatott, megalázott népe érdekérvényesítője. Egy térben és időben kiterjedt népes közösségről van szó, amely nem hagyja magára darabokra szakított népünket, hanem az egykori íjlesztő népek réghalott fiai együtt tiltakoznak a ma élő magyarokkal. Illyés felerősíti a hangjukat, hogy az elérjen a békeszerzőkhöz, meghallja a világ egy nemzeti közösség kiáltását: „igazságot, életet”.

Illyés 1973-ban, a *Minden lehet* kötetében közreadott *Koszorú* című versében az egyetemes magyarság határainktól független összetartozását énekli meg, felemeli szavát megaláztatásaink ellen. Szól a tanár kigúnyolta diákról, a zserzsán-legalázta bakáról, az összeszidott panaszosról, a hivatalnokunta mamácskáról és mindenekelőtt édes anyanyelvünkről. Mi a megoldás? A határok feletti békés nemzetegyesítés, vagy

az erőszaktól mentes területi változtatás? A választ a költő az olvasóra bízta.

A *Válasz Herdernek és Adynak* című, a Magyar Nemzetben 1977. december 25-én és 1978 január 1-jén megjelent cikkében és tanulmánykötetében, a *Szellem és erőszakban* (Magvető, 1978) a nemzetiségi kérdéstről szól, érinti a trianoni problematikát. Tabukat döngető könyvről van szó, amelyet megjelenése után hamarosan betiltottak, maja a hazai kiadástól meg nem különböztethető módon Münchenben újranyomtak. (A Budapesten közreadott, majd eltüntetett eredeti könyv a rendszerváltáskor került a könyvesboltokba.) Az 1994-es Új Magyar Irodalmi Lexikon szerkesztői nem tudnak a kiadvány létezéséről.

Illyés Gyula a jogaiban korlátozott felvidéki magyarság mellett kiállva, először írt Janics Kálmán *A hontalanság éve*i című könyvéhez (Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Bern-München, 1979).

Igazi emelkedett, olcsó politikai jelszavaktól mentes irredata versként olvasható egy műfordításból önálló költemény rangjára emelkedett Illyés-alkotás, az 1980-ban írt *Ne feledd a tért...* Moore után, Arany, Petőfi, Vörösmarty nyomán keletkezett ez a kiváló ének. Ki tudja, mit gondoltak ők, amikor ezt a verset, ha tetszik, műfordítást létrehozták, a maguk képére formálták. Mi azonban, ha fajtánk bárhol sírba hullt hű fiaira gondolunk, ezeréves vagy még régebbi hazánk, a Kárpát-medence jut eszünkbe: „Terül az bárhol, a föld rejtelmesen egy terület.” Reményt sugall a vers: a letiport seregek sírhantján „Új hont érlel a föld.” Hiszem, hogy mindez nem belemagyarázás, hanem ez a „műfordítás” jól elrejtett igaz tartalma. Mindezt alátámasztja, hogy a *Ne feledd a tért...* az idén közreadott *Fölfeszített nemzet* című, a trianoni gyász jegyében szerkesztett antológiában (Kairosz, 2020) is megjelent. A legszebb területvédő verseink közé tartozik.

*Ne feledd a tért, ahol elestek ők,
a földet se feledd,
bárhol hulltak el ők, fajtánk hű férfiai, az a föld
szent ügy hős-helye lett.
Mert hol tiszta ügyért s így lám temiattad –
érted is hulltak el ők:
terül az bárhol a föld,
rejtelmesen egy terület!
Úgy az övék, hogy már a tied.*

Az országcsönkítés gyászos témája kimeríthetetlen. Külön dolgozatot érdemelnének az újabb idők magyar költői Nagy Lászlótól Csoóri Sándoron, Döbrentei Kornélon, Fáy Ferencen és Lezsák Sándoron át, Serfőző Simonig, Szentmihályi Szabó Péterig és Utassy Józsefíg.